

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.11.130>

УДК 330.10.15

Т. І. Галаган,

к. е. н., доцент,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-7825-8240>

І. О. Бондаревський,

здобувач групи МгЕК-1-24,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-8637-9827>

В. М. Прихідько,

здобувач групи МгЕК-1-24

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-1443-1854>

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

T. Halahan,

PhD in Economics, Associate Professor,

Dnipro State Agrarian and Economic University

I. Bondarevskyi,

Student group MгEK-1-24,

Dnipro State University of Agrarian and Economics

V. Prykhidko,

Student group MгEK-1-24,

Dnipro State University of Agrarian and Economics

METHODOLOGICAL APPROACHES TO ASSESSING THE ECONOMIC EFFICIENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Визначено, що оцінка ефективності повинна включати оцінку витрат та показники результатів у всіх сферах бізнесу. Оцінка загальної ефективності діяльності має базуватися як на традиційних, так і на інноваційних показниках ефективності. Оцінка діяльності підприємства повинна базуватися на фінансових показниках ефективності її діяльності протягом поточного періоду, а також на ефективності її діяльності протягом усього періоду дослідження.

Встановлено, що заходи з підвищення економічної ефективності мають здійснюватися систематично. Тому необхідно проаналізувати зовнішнє економічне середовище, провести детальний аналіз підприємства з метою об'єктивної оцінки його розміру та потенціалу, а також провести економічний аналіз механізмів, за допомогою яких держава підтримує розвиток аграрного сектору.

Доведено, що підвищення ефективності використання організаційного потенціалу залежить від якісних управлінських рішень, впровадження сучасних та інноваційних методів управління процесами, пошуку інноваційних рішень. Будь-яка комерційна діяльність спрямована на результат. Цей результат може мати різні форми та бути позитивним, тобто призводити до позитивних змін для підприємства та її оточення, або негативним.

The modern market environment requires enterprises to maintain their competitiveness. In a competitive market, enterprises must act rationally and efficiently in order to survive, expand their existing activities, or diversify. One of the problems of the theory of efficiency is the lack of a single methodology for assessing the efficiency of economic activity. This assessment should take into account all aspects of the enterprise's activities and include current and dynamic performance indicators.

Increasing the efficiency of using organizational potential depends on high-quality management decisions, the implementation of modern and innovative methods of process management, and the search for innovative solutions. Any commercial activity is aimed at results. This result can take various forms and be positive, that is, leading to positive changes for the enterprise and its environment, or negative.

Efficiency can be technological, economic, social and environmental. Technological efficiency determines the efficiency of resource use, that is, a certain production method is optimal because achieving the same result by another method will require more resources, and shows that to produce a certain amount of output, it is impossible to reduce the cost of one resource without increasing the cost of another.

Economic efficiency is characterized by the ratio between the volume of output and the resources invested in its production. It reflects the level of economic activity of the enterprise. Profit and profitability are commonly used indicators for measuring this efficiency.

Social effectiveness reflects the extent to which certain activities meet social needs and goals, lead to positive outcomes for society and the enterprise, and efficiently use resources to achieve these outcomes.

Environmental performance encompasses environmental factors, including the extent to which a company uses natural resources and its impact on the environment. It identifies improvements in environmental quality that, in turn, contribute to higher overall levels of performance (e.g., improved soil fertility).

Ключові слова: *аграрне підприємство, ефективність, технологічна ефективність, соціальна ефективність, економічна ефективність, екологічна ефективність.*

Keywords: *agricultural enterprise, efficiency, technological efficiency, social efficiency, economic efficiency, environmental efficiency.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасне ринкове середовище вимагає від підприємств підтримки своєї конкурентоспроможності. На конкурентному ринку підприємства повинні діяти раціонально та ефективно, щоб вижити, розширити свою існуючу діяльність або диверсифікуватися. Одна з проблем теорії ефективності полягає у відсутності єдиної методології оцінки ефективності господарської діяльності. Ця оцінка повинна враховувати всі аспекти діяльності підприємства та включати поточні та динамічні показники ефективності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та прикладні аспекти економічної ефективності діяльності підприємства досліджували багато науковців. Питання ефективності розкривали Є.В. Градобоев, П.Ф. Друкер, М.О. Кизим, А.В. Куценко, В.Я. Нусінов, І.Д. Падерін, О.М. Рац, О.П. Романюк, Я.В. Світлична, Т.А. Сініцина, Ю.П. Сурмін, А.Г. Темченко, О.М. Тищенко, А.М. Турило, О.Л. Устенко, А.Д. Шеремет В.М. Ячменьова, О.І. Яценко та інші. В своїх дослідженнях автори вивчали сучасне економічне середовище та умови раціональної та ефективної діяльності підприємств з метою підтримки своєї конкурентоспроможності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підвищення ефективності використання організаційного потенціалу залежить від якісних управлінських рішень, впровадження сучасних та інноваційних методів управління процесами, пошуку інноваційних рішень. Будь-яка комерційна діяльність спрямована на результат. Цей результат може мати різні форми та бути позитивним, тобто призводити до позитивних змін для підприємства та її оточення, або негативним.

Оцінка економічної ефективності діяльності підприємства ґрунтується на результатах проведеного комплексного дослідження показників його

виробничої та фінансової діяльності і відображає його стан і потенціалу до розвитку. Ефективність може бути технологічною, економічною, соціальною та екологічною.

Технологічна ефективність визначає ефективність використання ресурсів, тобто певний метод виробництва є оптимальним, оскільки досягнення того ж результату іншим методом вимагатиме більше ресурсів, і показує, що для виробництва певної кількості продукції неможливо зменшити вартість одного ресурсу, не збільшивши вартість іншого.

Економічна ефективність характеризується співвідношенням між обсягом продукції та ресурсами, вкладеними для її виробництва. Вона відображає рівень економічної активності підприємства. Прибуток та рентабельність є загальноживаними показниками для вимірювання цієї ефективності.

Соціальна ефективність відображає ступінь, до якої певні види діяльності відповідають соціальним потребам і цілям, призводять до позитивних результатів для суспільства і підприємства, та ефективно використовують ресурси для досягнення цих результатів.

Екологічна ефективність охоплює екологічні фактори, зокрема ступінь використання підприємством природних ресурсів та його вплив на навколишнє середовище. Вона визначає покращення якості навколишнього середовища, що, у свою чергу, сприяє вищому загальному рівню ефективності (наприклад, покращенню родючості ґрунту).

Сільськогосподарські підприємства здійснюють широкий спектр економічної діяльності, що потребує використання значних ресурсів. Їхня загальна економічна ефективність залежить від ефективності використання ресурсів та виконання ними різних видів діяльності. Земельні ресурси є важливим елементом ресурсного потенціалу, особливо для

сільськогосподарських підприємств. Економічну ефективність використання земельних ресурсів можна визначити трьома типами показників: натуральними, вартісними та показниками рівня землекористування. Показники ефективності використання земельних ресурсів враховують обсяг виробленої продукції в розрахунку на одиницю площі, вартість продукції на одиницю площі та коефіцієнти використання землі (табл. 1).

Таблиця 1. Показники оцінки економічної ефективності використання земельних ресурсів

№ з/п	Назва показника	Формула	Економічна характеристика
1	Урожайність	$\frac{BP}{S_{\text{пос}}}$	кількість вирощеної продукції з 1 га посівів
2	Вартість валової продукції в порівняльних цінах в розрахунку та 1 га	$\frac{BP}{S_c - \Gamma}$	вартість виробленої валової продукції на 1 га сільськогосподарських угідь
3	Вартість товарної продукції в поточних цінах реалізації	$\frac{TP}{S_c - \Gamma}$	виручку від реалізації продукції на 1 га сільськогосподарських угідь
4	Коефіцієнт господарського використання землі	$\frac{S_c - \varepsilon}{S_z}$	рівень залучення загальної площі у господарське використання
5	Коефіцієнт розораності	$\frac{Sp}{S_c - \varepsilon}$	рівень розораності сільськогосподарських угідь
6	Коефіцієнт використання ріллі	$\frac{S_{\text{ппосі}}}{Sp}$	рівень використання ріллі під посіви

Джерело: узагальнено авторами

Для аграрного підприємства велике значення має забезпеченість і рівень використання трудового потенціалу, бо сільськогосподарська праця складна, пов'язана із ростом і розвитком живих організмів і має ряд особливостей. Основним показником, який характеризує економічну ефективність використання трудових ресурсів підприємства є продуктивність праці (табл. 2). Продуктивність праці враховує кількість (або вартість) виготовленої продукції на одиницю вкладеної праці.

Таблиця 2. Показники оцінки економічної ефективності

використання трудових ресурсів

№ з/п	Назва показника	Формула	Економічна характеристика
1	Продуктивність праці	$\frac{ВП}{T}$	кількість (або вартість) виробленої продукції в розрахунку на 1 люд.-год. (або 1 працівника)
2	Трудомісткість	$\frac{T}{ВП}$	витрати живої праці на виробництво одиниці продукції або на виконання одиниці робіт
3	Трудозабезпеченість	$\frac{P}{S_{с.-г.}} 100$	кількість працівників, яка припадає на 100 га сільськогосподарських угідь

Джерело: узагальнено авторами

Крім того аграрні підприємства для оцінки економічної ефективності використання трудового потенціалу розраховують показник тредозабезпеченості, який вказує на кількість працівників аграрної сфери, яка припадає на 100 га сільськогосподарських угідь.

Сукупність основних засобів і оборотних активів складають майновий капітал аграрного підприємства. Основні засоби забезпечують виконання усіх виробничих процесів, пов'язаних із застосуванням техніки, машин, обладнання, установок тощо. Загальновживаним показниками визначення економічної ефективності використання основних виробничих засобів є показники фондівддачі, фондомісткості та рентабельності основних фондів (табл. 3). Поряд з ними розраховують також фондоозброєність, яка визначає вартість основних виробничих засобів, яка припадає на одного працівника виробничої сфери.

Особливістю економічної оцінки ефективності використання основних засобів в аграрному підприємстві є визначення показника фондооснащеності, який характеризує вартість основних засобів, яка припадає на одиницю площі сільськогосподарських угідь. Забезпеченість підприємства технікою дозволяє аграріям вчасно виконати усі виробничі процеси в оптимальні строки з мінімальними втратами.

Таблиця 3. Показники оцінки економічної ефективності використання основних засобів

№ з/п	Назва показника	Формула	Економічна характеристика
1	Фондооснащеність	$\frac{OF}{Sc - z.}$	вартість основних засобів на одиницю площі
2	Фондоозброєність	$\frac{OF}{P}$	вартість основних засобів на одного працівника
3	Фондовіддача	$\frac{BP}{OF}$	вартість валової продукції, яка виробляється на 1 грн. основних засобів
4	Фондомісткість	$\frac{OF}{BP}$	вартість основних засобів, яка міститься в 1 грн. валової продукції
5	Рентабельність основних фондів	$\frac{P}{OF} 100$	прибутковість використання основних виробничих засобів

Джерело: узагальнено авторами

Оборотні активи визначають матеріальну складову виробничого процесу. Економічну ефективність використання оборотних активів розкривають показники коефіцієнт оборотності, тривалість обороту та рентабельність оборотних активів (табл. 4).

Таблиця 4. Показники оцінки економічної ефективності використання оборотних активів

№ з/п	Назва показника	Формула	Економічна характеристика
1	Коефіцієнт оборотності	$\frac{B + T_{oc} - T_p}{ОбФ}$	кількість оборотів, яке оборотні кошти здійснюють за плановий період
2	Коефіцієнт завантаженості	$\frac{ОбФ}{B + T_{oc} - T_p}$	скільки оборотних коштів приходить на 1 грн реалізованої продукції
3	Тривалість одного обороту	$\frac{T_p}{Коб}$	кількість днів, протягом яких оборотні засоби здійснюють один оборот
4	Рентабельність оборотних активів	$\frac{P}{ОбФ} 100$	прибутковість використання оборотних активів

Джерело: узагальнено авторами

Усі зазначені показники розраховуються і аграрними підприємствами. Але при розрахунку коефіцієнту оборотності крім виручки від реалізації продукції і середньорічної вартості оборотних активів враховується вартість

тварин, переведених в основне стадо, і вартість тварин, виведених із основного стада.

У сучасних ринкових умовах підвищення ефективності виробничих процесів у сільськогосподарських підприємствах країни відіграє вирішальну роль, зрештою визначаючи рентабельність виробництва. Різні методи розрахунку ефективності виробничої діяльності дозволяють виявити справжню природу того, що роби підприємство, і визначити, чи додаткові обсяги виробництва продукції насправді приносить користь, чи значно збільшує різні види витрат.

Заходи з підвищення економічної ефективності мають здійснюватися систематично. Тому необхідно проаналізувати зовнішнє економічне середовище, провести детальний аналіз підприємства з метою об'єктивної оцінки його розміру та потенціалу, а також провести економічний аналіз механізмів, за допомогою яких держава підтримує розвиток аграрного сектору. Далі потрібне техніко-економічне обґрунтування з реалізації плану підвищення економічної ефективності господарювання сільськогосподарського підприємства.

Але, при аргументації економічної ефективності сільськогосподарського виробництва використовувати суб'єктивний підхід, який ґрунтується на тому, що високоефективне сільське господарство приносить користь різним суб'єктам.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінка ефективності повинна включати оцінку витрат та показники результатів у всіх сферах бізнесу. Оцінка загальної ефективності діяльності має базуватися як на традиційних, так і на інноваційних показниках ефективності. Оцінка діяльності підприємства повинна базуватися на

фінансових показниках ефективності її діяльності протягом поточного періоду, а також на ефективності її діяльності протягом усього періоду дослідження. Статистичні показники оцінки ефективності діяльності включають чистий прибуток, рівень рентабельності та темпи зростання цих показників. Динамічні показники оцінки включають динаміку чистого прибутку, чисту приведену вартість, темпи зростання чистої приведеної вартості та індекс рентабельності.

Література

1. Галаган Т.І., Бондаревський І.О. Чинники та фактори впливу на економічну ефективність функціонування аграрного підприємства в сучасних умовах господарювання. *Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств : матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції науковців та здобувачів вищої освіти 28-29 квітня 2025 р.*: Дніпро: ДДАЕУ, 2025. С. 106-107 (https://drive.google.com/file/d/12WPrsbnGkIKdhXGP5RmMHtlJE9OtREiO/view?usp=drive_link)
2. Галаган Т.І. Диверсифікація як спосіб підвищення ефективності функціонування підприємства в сучасних умовах [Текст] / Т.І. Галаган, Д.А. Еркан, Ю.М. Іщик // *Ефективна економіка*. 2024. №11. (електронне видання) (DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2024.21.119>) (<https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/4918>)
3. Ляліна Н.С. Сучасний стан та основні тенденції виробництва продукції рослинництва в Україні. *Економіка та суспільство*. 2017. Випуск 8. С. 298-302.

References

1. Halahan, T.I. and Bondarevskyi, I.O. (2025), “Directions and factors influencing the economic efficiency of the functioning of an agricultural enterprise in modern economic conditions”, *Ekonomichni problemy modernizatsii ta investytsiino-innovatsiinoho rozvytku ahrarnykh pidpryemstv : materialy Vseukr. nauk.-prakt. Internet-konf. naukovtsiv ta zdobuvachiv vyshchoi osvity* [Economic problems of modernization and investment-innovative development of agricultural enterprises: materials of the All-Ukrainian scientific and practical internet conference of scientists and higher education seekers], DDAEU, Dnipro, Ukraine, pp. 106-107.

2. Halahan, T.I. Erkan, D.A. and Ishchyk Yu.M. (2024), “Diversification as a way to increase the efficiency of an enterprise in modern conditions”, *Efektivna ekonomika*, vol. 11, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/4918> (Accessed 11 Nov 2025).

3. Lialina, N.S. (2017), “The modern state and main tendencies in the crop production in Ukraine”, *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 8, pp. 298-302.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2025 р.